До питання про сучасні тенденції розвитку судово-ветеринарної експертизи

Іван Яценко
доктор юридичних наук, доктор ветеринарних наук, професор, академік ГО «Національна Академія наук вищої освіти України», головний науковий співробітник сектору біологічних, ветеринарних та молекулярно-генетичних досліджень лабораторії криміналістичних та військових досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8903-2129, e-mail: yacenko-1971@ukr.net

Анастасія Купріянова
кандидат юридичних наук, директор, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: https://orcid.org/0009-0008-7874-8875, e-mail: anastasiya.k_ust@ukr.net

Елла Сімакова-Єфремян
доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8246-7688, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

Ганна Спіцина
доктор юридичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: https://orcid/org/0000-0001-9131-0642, e-mail: spitsyna_hanna@ukr.net

Розглянуто окремі теоретичні, методологічні та праксеологічні питання судово-ветеринарної експертизи в Україні як нового різновиду судових експертиз, започаткованого в системі судово-експертних установ Міністерства юстиції України за ініціативи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Наведено науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Ключові слова: *судово-ветеринарна експертиза; теоретико-правові засади; праксеологічні засади; методологія та завдання судово-ветеринарного дослідження.*

On Current Trends in the Development of Forensic Veterinary Examination

Ivan Yatsenko, Anastasiia Kupriianova, Ella Simakova-Yefremian, Hanna Spitsyna

Certain theoretical, methodological, and praxeological issues of forensic veterinary examination in Ukraine are considered as a new type of forensic examination introduced within the system of forensic institutions of the Ministry of Justice of Ukraine at the initiative of the National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute». Scientifically substantiated proposals aimed at improving legislation and law enforcement practice are presented.

Keywords: *forensic veterinary examination; theoretical and legal foundations; praxeological foundations; methodology and tasks of forensic veterinary examination.*

Необхідність підвищення ефективності боротьби зі злочинністю спонукає до розроблення нових методів і створення сучасних засобів для успішного досудового розслідування кримінальних проваджень і судового розгляду справ. Одним із потужних засобів застосування спеціальних знань у судочинстві є судова експертиза, зокрема судово-ветеринарна (далі — *СВЕ*). Цей клас експертизи вперше запроваджено в системі експертних установ Міністерства юстиції України в 2019 році за ініціативи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (далі — *ННЦ ІСЕ*).

© І. Яценко, А. Купріянова, Е. Сімакова-Єфремян, Г. Спіцина, 2026

Значущість СВЕ для судочинства полягає в її надійності під час визначення характеру та ступеня ушкоджень, завданих здоров'ю тварини; установлення причин смерті тварини; виявлення дефектів у наданні ветеринарної допомоги й недоліків організації та проведення ветеринарно-санітарних заходів, а також у визначенні безпечності та якості кормів для тварин. Така експертиза є надійним джерелом доказів у судових процесах у справах проти здоров'я і життя тварин.

Питанням СВЕ приділяють увагу не тільки в Україні, а й за її межами, що свідчить про її актуальність [1—6 та ін.]. Зважаючи на стан розвитку СВЕ в Україні, уперше в історії дисертаційних досліджень з питань криміналістики й судової експертизи у 2026 році у спеціалізованій вченій раді ННЦ ІСЕ захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Концептуальні засади судово-ветеринарної експертизи в Україні: теорія, методологія та праксеологія» [7], основні положення якої викладено в монографії [8].

Звертаємо увагу, що предметом СВЕ є сукупність фактичних даних і обставин справи, пов'язаних з виявленням шкоди, завданої здоров'ю та життю тварин, з'ясуванням причин їхньої смерті, експертизою наявних на місці події речових доказів та оцінюванням якості продуктів у сфері безпеки кормів для тварин. Такі завдання (ідентифікаційні, діагностичні та ситуаційні) можна виконати за допомогою застосування спеціальних ветеринарних знань у результаті всебічного аналізу специфічних об'єктів, які є носіями інформації в межах предмета експертного дослідження.

Важливу роль у досягненні належних результатів відіграють умови, у яких працює будь-який судовий експерт, зокрема — судово-ветеринарний. Із цією метою в ННЦ ІСЕ створено секційну залу, у якій судові експертизи проводять дослідження із застосуванням сучасних інструментів, приладів та іншого обладнання з метою діагностики хвороб тварин на основі клінічних і лабораторних досліджень тварин та біологічного матеріалу для посмертної діагностики хвороб та ушкоджень, причин смерті, тяжкості ушкоджень, каліцтва тощо.

Об'єктами СВЕ є як матеріальні, так і матеріалізовані джерела інформації. До матеріальних об'єктів належать живі тварини, їхні трупи й рештки, корми й кормові добавки, а також інші елементи місця події. Матеріалізовані об'єкти містять документи, отримані під час оперативно-розшукової або слідчої діяльності: протоколи, схеми, фото- і відеоматеріали, а також ветеринарні документи (протоколи патологоанатомічного розтину, акти епізоотичного обстеження тваринницьких об'єктів, журнали реєстрації хворих тварин, історії хвороби, журнали видачі ветеринарних документів та ін.).

Безумовно, судовий експерт є головним і єдиним суб'єктом СВЕ та має відповідати певним вимогам щодо освітньо-кваліфікаційного рівня не нижче спеціаліста або магістра за спеціальністю «Ветеринарна медицина», пройти професійну експертну підготовку, мати спеціальні знання у сфері СВЕ, атестацію та кваліфікацію судового експерта з експертної спеціальності 18.1 «Ветеринарні дослідження [9].

Перелік питань у межах компетенції судово-ветеринарного експерта, викладений у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [10], можна застосовувати у відповідних постановах, ухвалах і заявах. Отже, основна мета СВЕ полягає в оптимізації експертної практики за допомогою ефективних прийомів для встановлення фактичних даних у кримінальному провадженні або інших видах судочинства.

У ННЦ ІСЕ створено нові методики й методичні рекомендації для проведення СВЕ. Так, розроблено обґрунтований підхід до залучення ветеринарних спеціалістів під час огляду тіла тварини на місці події, визначено його етапи та специфічні особливості, а також розроблено алгоритм проведення огляду за дев'ятьма стадіями. Після проведення огляду тіло тварини слід спрямувати до секційної зали спеціалізованої експертної установи для судово-ветеринарного дослідження, щоб об'єктивно визначити причину смерті. Уважаємо, що відсутність у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі — *КПК України*) окремої норми, яка регламентува-

ла б огляд тіла тварини, свідчить про необхідність доповнення його новою ст. 238-1 «Огляд трупа тварини» [11]. Зауважимо, що з метою науково-методичної підтримки судово-ветеринарних досліджень в Україні вперше створено дві авторські методики щодо судово-ветеринарного дослідження трупів тварин (реєстраційні коди 18.1.02 та 18.1.05) [12, 13] для випадків ушкоджень від тупих або гострих предметів, кататравми, транспортних травм, вогнепальних поранень, асфіксії, утоплення й інших чинників. Розроблено також загальні методичні вказівки для огляду під час ексгумації тіла тварини, із пропозицією доповнити КПК новою **ст**. 239-1 [7, 8, 11].

Одним із аспектів СВЕ є дослідження живих тварин. Для цього вперше створено авторську методику, яка охоплює процеси дослідження живої підекспертної тварини (реєстраційний код 18.1.04) [14]. Згідно з чинним кримінальним законодавством України, заподіяння тілесних ушкоджень тваринам тягне за собою кримінальну відповідальність (ч. 1 ст. 299 Кримінального кодексу України, далі — *КК України*) [15]. Однак, зважаючи на різний характер і тяжкість ушкоджень, відповідальність за них має бути диференційованою. Із цією метою розроблено теоретичну конструкцію, що пояснює ступені тяжкості шкоди, заподіяної здоров’ю тварини, і визначено шляхи її практичного застосування у СВЕ. Розроблені методичні рекомендації внесено до додатку 27 Переліку науково-технічної літератури, що використовується під час проведення судово-ветеринарної експертизи [16].

Незважаючи на наявність кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 299 КК України, раніше не існувало методики оцінювання та встановлення тяжкості ушкоджень у тварин [15]. У 2023 році в ННЦ ІСЕ вперше розроблено «Методику судово-ветеринарного дослідження тварин для встановлення їх каліцтва» (реєстраційний код 18.1.01) [17]. Усі розроблені судово-експертні методики, що стосуються СВЕ, зареєстровано в Реєстрі методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України й ними активно послуговуються під час проведення СВЕ.

Із метою вдосконалення судово-експертної діяльності розроблено й обґрунтовано загальні методичні положення щодо визначення дефектів надання ветеринарної допомоги [18]. Поміж науково-методичних розробок ННЦ ІСЕ — методичні положення з проведення СВЕ у разі виникнення гострих і висококонтагіозних інфекційних хвороб, особливо якщо це пов’язано з порушенням протиепізоотичних заходів або умисним зараженням тварин збудниками інфекційних хвороб у контексті біотероризму [19]. Окрім того, запропоновано перелік і зміст 12 видів комплексних судових експертиз, які інтегрують спеціальні ветеринарні знання з іншими, зокрема: комплексну судову ветеринарно-біологічну, ветеринарно-балістичну, ветеринарну транспортно-трасологічну тощо [7, 8].

У колі проблемних питань СВЕ існують й інші надважливі проблеми СВЕ, до яких належать питання експертної ініціативи, внутрішнього переконання судово-ветеринарного експерта, підстави, критерії виокремлення методів і процесуальних особливостей перевірки й оцінювання висновку судово-ветеринарного експерта тощо.

Отже, розроблені в ННЦ ІСЕ положення мають стати певним дороговказом у подальшому розвитку СВЕ, а надані пропозиції можуть стати міцним підґрунтям для вдосконалення українського законодавства та правозастосовної практики у сферах охорони здоров’я і життя тварин, їхнього захисту від жорстокого поводження.

Перелік джерел посилання

1. Munro R. Viewpoint: Integrity and Limitations of Forensic Veterinary Evidence. *Journal of Comparative Pathology.* 2022. Vol. 199. *Pp.* 86—87. DOI: 10.1016/j.jcpa.2022.10.003 (дата звернення: 07.09.2026).
2. Parry N. M. A., Stoll A. The rise of veterinary forensics. *Forensic Science International.* 2020. Vol. 306. DOI: 10.1016/j.forsciint.2019.110069 (дата звернення: 07.09.2026).
3. Shkundia S., Serdioucov Ja. Determination of the time of death of a domestic cat by measuring the area of a wet spot. *Ukrainian Journal of Veterinary Sciences.* 2024. Vol. 15. Is. 1. Pp. 122—138. DOI: 10.31548/veterinary1.2024.122 (дата звернення: 07.09.2026).

4. Stern A. W., McEwen B., McDonough S. P., Viner T., Brooks J. W., Kagan R., Brower A. Veterinary forensic pathology standards. *Journal of Forensic Science*. 2021. Vol. 66. Is. 3. Pp. 1176. DOI: 10.1111/1556-4029.14683 (дата звернення: 07.09.2026).
5. Wolf C., Gerst K., Gerst S., Priemer G. Post-mortem clinical pathology in cattle — an additional tool for the veterinary pathologist. *Tierarztl Prax Ausg G Grosstiere Nutztiere.* 2021. Vol. 49. Is. 6. Pp. 403—412. DOI: 10.1055/a-1593-6948 (дата звернення: 07.09.2026).
6. Cooper J. E., Cooper M. Veterinary involvement in forensic medicine. *The Veterinary Record.* 2021. Vol. 189. Is. 6. Pp. 249—250. DOI: 10.1002/vetr.1004 (дата звернення: 07.09.2026).
7. Яценко І. В. Концептуальні засади судово-ветеринарної експертизи в Україні: теорія, методологія та праксеологія : дис. … д-ра юрид. наук. Харків, 2026. 514 с. URL: https://dspace.nncise.org.ua/handle/123456789/677 (дата звернення: 07.09.2026).
8. Яценко І. Парадигма судово-ветеринарної експертизи : монографія. Харків, 2024. 536 с.
9. Яценко І. В., Купріянова А. О., Сімакова-Єфремян Е. Б., Спіцина Г. О., Хоша В. В. Компетентнісна модель судово-ветеринарного експерта в умовах розвитку судово-ветеринарної експертизи як самостійного напряму судово-експертної діяльності. *Science, Education and Society in the Context of Globalization: Adaptation to Rapid Changes and New Opportunities for Development* : Conference Proceedings (San Francisco, USA, May 26, 2026). San Francisco, USA, 2026. Pp. 108–114. URI: https://drive.google.com/file/d/1tZxIKNiZhjnX4q6iC-0QzIh0WtMpPJFKv/view (дата звернення: 07.09.2026).
10. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text (дата звернення: 07.09.2026).
11. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 07.09.2026).
12. Яценко І. В., Казанцев Р. Г. Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин / ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Харків, 2022. 336 с. Реєстр. код 18.1.02 від 28.04.2023 р. // Реєстр методик проведення судових експертиз : вебсайт. URL: https://rmpse.minjust.gov.ua/search (дата звернення: 07.09.2026).
13. Яценко І. В. Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин за їх різних станів та видів смерті / ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Харків, 2025. Реєстр. код 18.1.05 від 18.02.2025 р. // Реєстр методик проведення судових експертиз : вебсайт. URL: https://rmpse.minjust.gov.ua/search (дата звернення: 07.09.2026).
14. Яценко І. В. Методика судово-ветеринарного дослідження живої підекспертної тварини / ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Харків, 2025. Реєстр. код 18.1.04 від 18.02.2025 р. // Реєстр методик проведення судових експертиз : вебсайт. URL: https://rmpse.minjust.gov.ua/search (дата звернення: 07.09.2026).
15. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 07.09.2026).
16. Про затвердження переліків рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз : наказ Мін'юсту України від 08.05.2018 р. № 1467/5 (зі змін. та допов.). URL: https://surl.li/fnatce (дата звернення: 07.09.2026).
17. Яценко І. В., Париловський О. І., Казанцев Р. Г. Методика судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва / ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Харків, 2021. 50 с. Реєстр. код 18.1.01 від 28.04.2023 р. // Реєстр методик проведення судових експертиз : вебсайт. URL: https://rmpse.minjust.gov.ua/search (дата звернення: 07.09.2026).
18. Yatsenko I. Epistemological construction doctrine of the veterinary care defect phenomenon in forensic veterinary examination. *Law. Human. Environment.* 2023. Vol. 14. Is. 3. Pp. 115–132. DOI: 10.31548/law/3.2023.115 (дата звернення: 07.09.2026).
19. Yatsenko I. V., Tkachuk S. A., Savchuk L. B., Mushynskyi A. B., Tokarchuk T. S. Forensic expertise of suspected flaws in organizing and carrying out veterinary-sanitary measures that have allegedly led to the emergence and spread of infectious diseases of animals. *Regulatory Mechanisms in Biosystems*. 2025. Vol. 16. Is. 1. Art. e25041. DOI: 10.15421/0225041 (дата звернення: 07.09.2026).